

SOTSIAALNE ETTEVÕTLUS EESTIS

Riinu Lepa

Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik

Agnes Naarits

Statistikaamet

Mis on sotsiaalsed ettevõtted ning missugune on nende mõju Eesti majandusele? Kas sotsiaalne ettevõtlus, nagu seda Euroopas defineeritakse, on Eestis levinud? Millised on Eestis tegutsevad sotsiaalsed ettevõtted ja kuidas neil läheb? Nendele küsimustele püüti vastuseid leida 2014. aastal Euroopa Komisjoni rahastusel tehtud prooviuringuga.

Sissejuhatus

Uuring “Sotsiaalse ettevõtluse sektor Eestis” korraldati Statistikaameti, Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liidu (EMSL) ja Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku (SEV) koostöös 2014. aastal. Uuringut rahastas Euroopa Komisjon^a programmist “Economic impact of social enterprises”, mille eesmärk oli pakkuda poliitikakujundajatele ja teistele olulistele huvirühmadele usaldusväärset, võrreldavat ja süstemaatilist infot ning näitajaid sotsiaalsete ettevõtete rolli kohta riigi majanduses.

Uuringu peamine eesmärk oli luua metoodiline ja tehniline lahendus sotsiaalse ettevõtluse sektori majandusliku mõju kaardistamiseks Eestis. Uuringu valim koostati sotsiaalsetest ettevõtetest 2012. aasta andmete alusel ning uuriti 2009.–2012. aasta andmeid.

Artiklis tutvustatakse uuringu peamisi tulemusi ning esitatakse järeldusi, millele tasub tähelepanu pöörata, et arendada sotsiaalse ettevõtluse sektorit Eestis. Uuringu tulemused võiksid huvi pakkuda eelkõige sotsiaalse ettevõtluse valdkonnaga kokku puutuvatele poliitikakujundajatele ja ametnikele, ettevõtete jt organisatsioonide jaoks toetusprogrammide arendajatele, samuti teadlastele, uurimisrühmadele, õppejõududele jt olulistele sidusrühmadele.

Uuringu käigus loodi esimest korda metoodika sotsiaalse ettevõtluse sektori statistiliseks kaardistamiseks, mis omakorda loob võimaluse edaspidi sotsiaalsete ettevõtete majandustegevust regulaarselt monitorida.

Sotsiaalse ettevõtluse olemus

Sotsiaalsed ettevõtted on ühiskonnas positiivse muutuse esilekutsumiseks loodud organisatsioonid, mis teenivad ettevõtlustulu ja suunavad kasumi oma tegevuse edasiarendamiseks (Mis on ... 2015). Sotsiaalne ettevõtte on sisuliselt majandusüksus, kes tegutseb avalikes huvides (s.t konkreetse ühiskondliku eesmärgi saavutamiseks), pakkudes turule kaupu või teenuseid. Viimastel aastatel on sotsiaalne ettevõtlus tõusnud mitmete riikide huviorbiiti kogu maailmas, sest nendes ettevõtetes nähakse potentsiaali leida ühiskonnas olulisi lahendusi seal, kus traditsiooniline lähenemine ei ole tulemust andnud.

Eestis asutati esimesed sotsiaalsed ettevõtted 1990. aastate alguses koos teiste vabaühendustega, kuid tol ajal ei nimetatud neid veel sotsiaalseteks ettevõteteks. Sotsiaalsest ettevõttest kui eraldi tegevusvormist hakati teadlikult rääkima 2005. aastast alates, kui Heateo SA seda terminit Eestis tutvustas ning levitama hakkas. Sotsiaalset ettevõtlust nähti kui ühte võimalikku praktikat süsteemsel ühiskondlike lahenduste otsimisel, millel on potentsiaali muuta Eesti ühiskonda (Missioon ... 2015).

^a Vastutus esitatud andmete eest lasub materjali autoritel. Euroopa Komisjon ei vastuta andmete esitamise ja kasutamise eest.

Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK) alustas 2010. aastal spetsiaalselt sotsiaalsetele ettevõtetele suunatud toetusprogrammidega (Toetatud ... 2015). Sotsiaalset ettevõtlust hakati selgemalt nägema kui tuluallikate poolest mitmekesist ja elujõulist rahastusmudelit, mille abil vabauhendused rahuldavad regulaarselt ja pika aja jooksul eri sihtrühmade vajadusi. 2012. aastal löid sotsiaalsed ettevõtted katusorganisatsiooni Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik, kus 2014. aasta algul oli 37 liiget.

Sotsiaalsed ettevõtted tegutsevad eesmärgipäraselt, et ühiskonda positiivselt mõjutada, olgu selleks mõne aktuaalse ja olulise ühiskonnaprobleemi leevendamine või ennetustöö suuremate probleemide tekkimise vältimiseks. Sotsiaalseid ettevõtjaid iseloomustab vastutustundlik käitumine teiste inimeste ja keskkonna suhtes, pikaajaline visioon ja valmisolek muutuste algatamiseks ning ettevõtjanärvi olemasolu.

Suurbritannias tegutsev sotsiaalse ettevõtluse katusorganisatsioon Social Firms UK hindab mitmetele uuringutele tuginedes, et ainuüksi erivajadustega inimesi kaasavad sotsiaalsed ettevõtted hoiavad riigile kokku 40 miljonit naela sotsiaalhüvitiste, 8 miljonit naela tervishoiukulude ja 1 miljoni naela erinevate sotsiaalteenuste arvelt (About ... 2015). Riigis on teadlikult toetatud elujõuliste töökeskuste loomist ja arengut.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamuses teemal „Sotsiaalne ettevõtlus ja sotsiaalne ettevõte” on öeldud, et sotsiaalne ettevõte on üks Euroopa sotsiaalse mudeli põhielemente. See on tihedalt seotud Euroopa Liidu 2020. aasta strateegiaga ning annab olulise panuse ühiskonda (Euroopa ... 2012).

Euroopa Komisjon on seadnud sihiks luua sotsiaalsetele ettevõtetele kui sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse innovatsiooni olulisele elemendile soodne arengukeskkond. 2011. aastal avaldati Komisjoni teatis „Sotsiaallettevõtluse algatus”, milles toodi esile 11 esmatähtsat tegevust kolmel eesmärgil: sotsiaalsete ettevõtete ligipääsu soodustamine rahastusele, sotsiaalse ettevõtluse nähtavuse suurendamine ning juriidilise keskkonna arendamine (Sotsiaallettevõtluse ... 2011). Praeguseks on paljud neist tegevustest ellu viidud. Näiteks on 29-s Euroopa riigis sotsiaalset ettevõtlust kaardistatud ning Euroopa Parlament on vastu võtnud regulatsiooni üleeuroopalise sotsiaalse ettevõtluse investeerimisfondide tähistuse EuSEF (European Social Entrepreneurship Fund) raamistiku määratlemiseks (A map ... 2014a; Euroopa ... 2013).

EuSEFi tähise abil soovitakse investoritele lihtsamaks teha selliste fondide leidmist, mis keskenduvad sotsiaalsetesse ettevõtetesse investeerimisele. Ühine tähis ja raamistik aitab fondihalduritel fonde Euroopas turustada ning annab investoritele selge ja läbipaistva info nende investeringute kasutamise kohta (Euroopa ... 2013). Ka selles artiklis käsitletav uuring on tehtud Euroopa Komisjoni prioriteetidest lähtuva rahastuse abil.

Hoolimata kasvavast huvist sotsiaalse ettevõtluse vastu ning üha enamast inspireerivatest näidetest sotsiaalsete ettevõtete näol, on Euroopas tervikuna siiski üsna vähe teada selle sektori ulatusest ja tunnusoontest (A map ... 2014a).

Euroopa Komisjoni algatatud uuringu (A map ... 2014a) tulemusel kaardistati sotsiaalsete ettevõtete olemuse, tegevuse ning tegevuskeskkonna tunnusooned 29-s Euroopa riigis, sh Eestis. Üks olulisemaid järeldusi oli, et kuna riikide traditsioonid majanduse, hoolekande ja kultuuri vallas ning juriidiline raamistik on erinevad, siis on üsna tõsine probleem, kuidas sotsiaalsete ettevõtete tegutsemist Euroopas mõõta ja võrrelda (A map ... 2014a). Peamise raskusena nimetatakse mainitud uuringu aruandes järjekindla statistilise info puudumist sotsiaalsete ettevõtete kohta.

Statistikaameti, SEV-i ja EMSL-i koostöös tehtud uuring annab esimese süstemaatilise ülevaate Eesti sotsiaalsete ettevõtete sektorist tervikuna ning sotsiaalsetest ettevõtetest organisatsioonidena.

Metoodika

Uuringu korraldamisel osutus esmaseks lahendamist vajavaks küsimuseks, kuidas leida Eestis tegutsevate ettevõtete seast üles just sotsiaalse ettevõtlusega tegelejad, kui neil puudub üheselt tuvastatav identifikaator. Pidades silmas, et uuringu teostamisel seati üheks eesmärgiks regulaarse statistika tootmiseks vajaliku metoodika väljatöötamine, välistati kohe ettevõtjate küsitluse korraldamine kui väga kallis ja aeganõudev infokogumise viis. Kuna Statistikaamet kasutab aruannete kogumise kõrval oluliste majandusinfo allikatena veel ka äriregistrist pärinevaid ja elektroonilist töötlust võimaldavaid ettevõtete majandusaasta aruandluse andmeid, Maksu- ja Tolliametile deklareeritud maksuinfot ning Eesti Panga koostatavat maksebilanssi, siis otsustati sotsiaalsete ettevõtete majandusliku mõju uurimiseks kokku seada erinevatest administratiivsest allikatest kättesaadav informatsioon.

2014. aasta jaanuaris, kui uuringuga alustati, oli äriregistris kõige täielikum majandusaasta aruannete info 2012. aasta kohta. Võimalike sotsiaalsete ettevõtete leidmisel võeti aluseks 2012. aastal tegutsenud organisatsioonide nimekiri, mis saadi Statistikaameti uuringuvalimite koostamise aluseks olevast majandusüksuste statistilisest registrist. Nimekirja kuulus sel ajal ligi 29 000 üksust (joonis 1). Uuritavate ettevõtete nimekirja koostamisel oli lisatingimuseks, et 2012. aasta majandusaasta aruanne oli esitatud 2014. aasta 27. jaanuariks.

Selle tingimuse seadmise järel jäi sõelale ligi 21 000 organisatsiooni. Järgmisena asuti nende seast eraldama uuringupartneritega kokku lepitud tingimustele vastavaid organisatsioone, et jõuda lõpliku valimini.

Tingimuste seadmisel lähtuti sotsiaalse ettevõtluse definitsioonist, mis esitab sotsiaalsele ettevõttele järgmised kriteeriumid (A map ... 2014a):

- organisatsioonil peab olema selgelt sõnastatud keskne ühiskondlik eesmärk;
- ta peab tegelema ettevõtlusega, müüma jätkuvalt tooteid või teenuseid;
- kasumi ja/või varade omanikele jaotamisele peavad olema seatud piirangud;
- ta peab olema riigist ning traditsioonilistest kasumile suunatud organisatsioonidest sõltumatu;
- ta peab tegutsema kaasava juhtimise ja demokraatliku otsustamise põhimõtteid järgides.

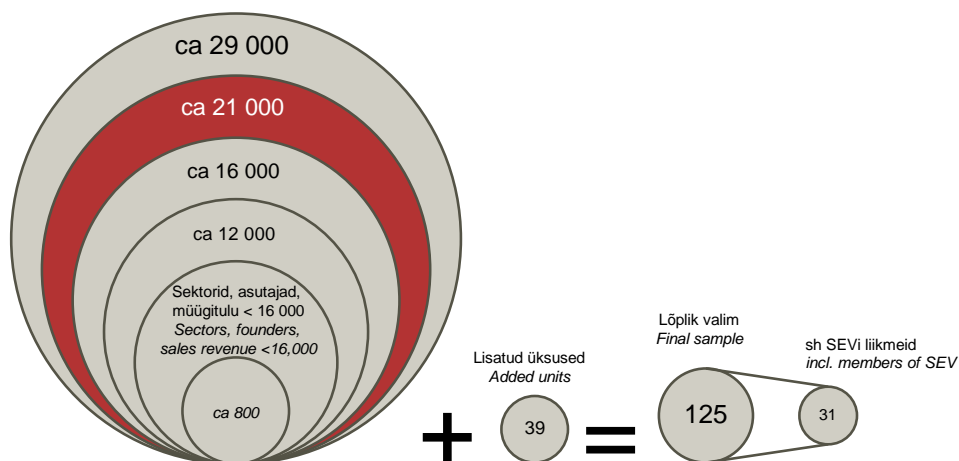
Sotsiaalsete ettevõtete piiritlemiseks otsustati esimese sammuna üldkogumist välja tõsta eriseaduste alusel tegutsevad organisatsioonid, nagu maaparandus-, korteri-, elamu- ja garaažiühistud; ametiühingud; erakonnad; kirikud, kogudused, kloostrid ja muud usuorganisatsioonid, kes oma tegevusmudeli poolest ei vasta sotsiaalse ettevõtluse põhimõtetele. Nende organisatsioonide eemaldamine vähendas nimekirja 16 000 üksuseni.

Nimekirjast eemaldati ka aiandus-, keldri- ja muud ühistud, põllumajandusseltsid ja -liidud, aiandus- ja mesindusseltsid, metsaseltsid ja -liidud, peale selle muu kinnisvarahaldusega tegelevad üksused, mitmed alaliidud, spordiklubid ning tervishoiuasutused. Need tegevusalad ei ole oma olemuselt kooskõlas sotsiaalse ettevõtlusega. Pärast sellist elimineerimist jäi nimekirja ligi 12 000 organisatsiooni.

Sotsiaalse ettevõtte määratluse järgi on sotsiaalsed ettevõtted sõltumatud ning seetõttu ei tohiks nende asutajate hulgas olla ettevõtteid (osaühinguid ja/või aktsiaseltse). Niisiis uuriti põhjalikult äriregistris leiduvat üksuste asutajate infot, mille alusel jäeti nimekirjast peale eespool nimetatute välja ka kõik avaliku sektoriga seotud üksused.

Joonis 1. Sotsiaalsete ettevõtete valimi moodustamise etapid

Figure 1. Formation of the sample of social enterprises

Kuna sotsiaalsed ettevõtted on määratluse järgi organisatsioonid, mis teenivad ettevõtlustulu, seati viimase elimineeriva tingimusena piirang organisatsiooni müügitulu suurusel ning eraldati üksused, kelle aastane ettevõtlustulu oli 16 000 eurot (käibemaksud kohustuse piir) või alla selle, ning üksused, kes ei näidanud majandusaasta aruandes üldse müügitulu andmeid. Pärast kõiki neid elimineerimisi jäi uuritavate organisatsioonide nimekirja 770 üksust.

Kättesaadavate andmetikega töötades uuriti esmalt üksuste tegevust, tuginedes majandusaasta aruande tegevusaruande osale ning aruande lisale „Tulu ettevõtlusest“. Samuti töötati läbi organisatsioonide põhikirjad, keskendudes iga üksuse tegevuse eesmärgi ja tulu teeniva põhitegevuse tuvastamisele. Kättesaadava info põhjal valiti välja sotsiaalse ettevõtluse definitsioonile vastavad organisatsioonid. Tulemusi analüüsiti koos Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku esindajatega ning koostöös langetati valimi kohta lõplikud otsused.

Analüüsi käigus selgus, et elimineerimiste tulemusena olid nimekirjast välja jäänud mõned end ise sotsiaalse ettevõtte määratlenud üksused. Seda kas siis seetõttu, et nende müügitulu oli allpool seatud piiri, või ei näidanud üksus seda majandusaasta aruandes müügitulu real. Samuti leidis organisatsioone, kes sattusid välistatud üksuste hulka seetõttu, et neil puudus majandusaasta aruanne. Seetõttu lisati nimekirja kõik Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku liikmed ning mõned juba nimekirjas olevate mittetulundusühingutega seotud osaühingud, keda taheti samuti uuringusse kaasata. See näitab, et projekti algul väljatöötatud elimineerimistingimused ei võimaldanud valimisse lisada kõiki teadaolevaid Eesti sotsiaalseid ettevõtteid. Lõpptulemusena lülitati uuringusse 125 sotsiaalse ettevõtte potentsiaaliga organisatsiooni, nende seas 31 Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku liiget.

Selline mitmeetapiline uuritavate üksuste nimekirja koostamine on regulaarsete uuringute jaoks liiga pikk ja keeruline protsess, seetõttu püüti iga elimineerimisetapi käigus selgusele jõuda, kas valimi tegemist saaks mõne sotsiaalsele ettevõttele omase tunnuse abil automaatselt muuta. Kokkulepitud kriteeriumidele vastavate välistamiste tulemusel jäi nimekirja alati mitmeid üksusi, kes kindlasti ei oleks oma tegevuse iseloomu poolest sotsiaalse ettevõtluse uurimiseks koostatavasse valimisse sobinud.

Majandusaasta aruannetes leiduva info analüüsimisel leiti, et finantsandmetiku põhjal ei ole võimalik vaid sotsiaalsele ettevõtlusele omaseid tunnuseid eristada ning sotsiaalsed ettevõtted ei eristu kuidagi teistest ettevõtetest ka äriregistrile esitatava registreerimisinfo põhjal. Seetõttu jõuti järeldusele, et seni, kuni sellist tunnust ei ole statistika tootmiseks kasutatavatesse registritesse lisatud, tuleb valimi moodustamise lõppfaas siiski teha käsitsi.

Samas osutas majandusaasta aruannete põhjalik analüüsimine ning teiste kogutud statistiliste andmetega kõrvutamine mitmele kitsaskohale aruannete täitmise kvaliteedis. Oluline hulk aastaaruandeid esitatakse tähtjast hiljem ning on päris palju organisatsioone, kes esitavad aruande PDF-formaadis. See toob kaasa viivituse elektroonselt töödeldud andmetike kättesaamisel, sest andmete sisestamine andmebaasi võtab aega. Suuremate organisatsioonide puhul teeb majandustegevuse analüüsimise raskeks see, et aruanne esitatakse konsolideeritud majandusüksuste grupi kohta.

Statistikute jaoks kõige väärtuslikum teave leidub reeglina majandusaasta aruande lisades, kuid kuna lisade täitmine ei ole kohustuslik, siis on sellise info kättesaadavus lünklik ning täidetud lisade detailsus väga ebaühtlane. Mõnede organisatsioonide puhul võis aruande lisasid analüüsid näha, et kuigi üksus ise oma majandusaasta aruandes ettevõtlustulu ei kirjendanud, selgus aruande lisades oleva informatsiooni põhjal, et sellist liiki tulu peaks siiski eraldi näitama. Nii sai seda näitajat uuringu tarbeks majandusaasta aruande lisasid kasutades imputeerida, jagades ümber aruandes teiste tulude ridadel kajastatud informatsiooni. Kehvasti olid aruannetes lahti kirjutatud ka toetused ja muud tegevuskulude subsideerimised, mis on tähtis info rahastamisallikate analüüsimisel.

Samuti võib majandusaasta aruannete põhjal järeldada, et organisatsioonid ei soovi kirja panna töötajate arvu, kuigi näidatakse tööjõukulusid. Ka sellistel juhtudel otsustati uuringus neid näitajaid muu olemasoleva info põhjal imputeerida. Analüüsitud aruannetes esines päris suurel hulgal ka väga lihtsaid eksimusi, näiteks märgi- ja ühikuvigaid, ning eurole ülemineku järel võis perioodil 2011–2012 märgata segadust kroonide ja eurode kasutamisel. Statistika tegemise protsessi jaoks tähendavad administratiivsete alusandmetike, antud juhul majandusaasta aruannete vajakajäämised kvaliteedis pikemat andmetike töötlemise aega, sest andmete kontrollimiseks ja puhastamiseks tuleb ka nende sisu analüüsida.

Eesti sotsiaalsete ettevõtete majanduslik mõju aastatel 2009–2012

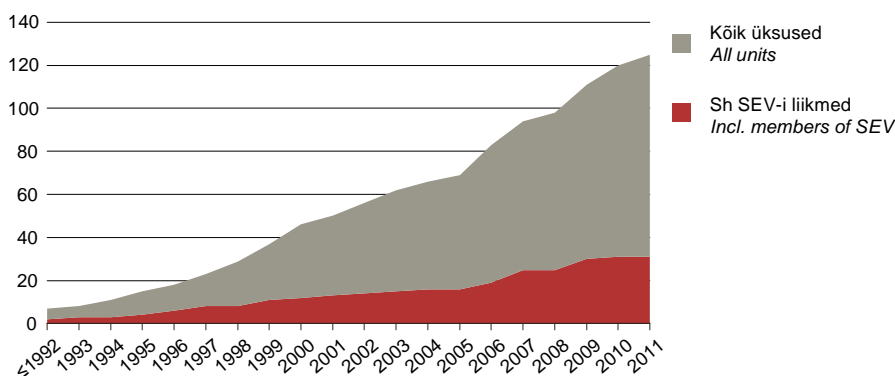
Sotsiaalsete ettevõtete majandusliku mõju uurimiseks tellis Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik Statistikaametilt järgmistele näitajatele arvestused:

- üldnäitajad ehk üksuste vanus ja töötajate arv;
- sissetulekute näitajad ehk saadud tulude, käibemaksukohustuslaste ja tulumaksusoodustust saajate andmed;
- majandustegevuse näitajad ehk põhitegevuse tulemi andmed;
- kombineeritud näitajad ehk andmed kogutulu muutuse ning ettevõtlustulu ja kogutulu suhte kohta.

Kõik arvutused tehti kahe rühma – uuritava üldkogumi ning eraldi Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku liikmete – kohta. See võimaldas võrrelda end sotsiaalse ettevõttega identifitseerivad organisatsioonid ja valimisse võimalike sotsiaalsete ettevõtetenäitajate rühmi. Peale selle rühmitati üldkogum juriidilise vormi, tegevusala, regiooni ja kogutulu suuruse alusel ning arvutati eraldi kõigi nimetatud rühmade andmed.

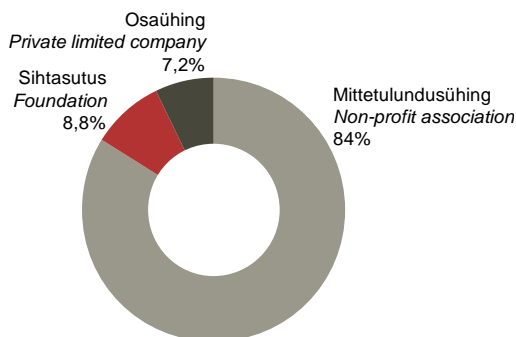
Nagu juba mainitud, ulatub Eestis tegutsevate sotsiaalsete ettevõtete ajalugu 1990. aastate algusesse (joonis 2). Uuringus sotsiaalse ettevõttega käsitletud 125 organisatsiooni asutamisaegu vaadeldes võib leida üksikuid nii pika tegutsemisajalooga üksusi, ent see ei pruugi tähendada, et nad on olnud sotsiaalsed ettevõtted asutamisest alates^a. Samuti ei saa uuringu tulemustest järeldada, et varasematel perioodidel sotsiaalseid ettevõtteid rohkem ei tegutsenud, sest analüüsi käigus vaadeldi tagasiulatuvalt vaid 2012. aastal tegutsenud majandusüksuste nimekirja põhjal loodud valimisse kuuluvaid organisatsioone.

^a Ettevõtete tegevusalade muutumist ajas selles uuringus ei käsitletud.

Joonis 2. Sotsiaalsete ettevõtete arv asutamisaaja järgi, 1992–2010*Figure 2. Number of social enterprises by time of foundation, 1992–2010***Sotsiaalseid ettevõtteid on teistest organisatsioonidest raske eristada**

Eesti seadusandlus ei näe sotsiaalse ettevõtte jaoks ette eraldi juriidilist vormi. Sotsiaalse ettevõtte tunnused sätestavad, et sotsiaalsel ettevõttel peab olema ettevõtlustegevus, tulu turu allikatest ning samas on seatud piirangud kasumi ja varade jaotamisele. Seetõttu on Eesti majandusruumis tegutsevale sotsiaalsele ettevõtjale kõige sobivam tegutseda mittetulundusühingu või sihtasutusena, kelle puhul on kasumi jaotamine välistatud.

Uuritud üksustest lõviosa tegutsebki mittetulundusühingu või sihtasutusena ning vaid 7% on valinud osaühingu vormi (joonis 3). Samas esineb organisatsioone, kus ettevõtlustulu teenimise eesmärgil on loodud osaühing, mis kuulub selge ühiskondliku suunitlusega mittetulundusühingule. Mõnel juhul on need üksused omavahel juriidiliselt seotud (ema- ja tütar ettevõtte), kuid tihtipeale ei ole neil üksustel omavahelist ametlikku seost. Sellises olukorras on sotsiaalsete ettevõtete eristamine teistest organisatsioonidest äärmiselt keeruline ning eeldab ressursimahukaid kvalitatiivseid uurimismeetodeid.

Joonis 3. Sotsiaalsete ettevõtete jagunemine juriidilise vormi järgi, 2012*Figure 3. Distribution of social enterprises by legal form, 2012*

Euroopa Komisjoni uuringust (A map ... 2014a) selgus, et viis Euroopa riiki on loonud sotsiaalsete ettevõtete jaoks uued juriidilised vormid, kohandades või kombineerides olemasolevaid. Seitse Euroopa riiki on loonud n-ö ristvormid, mis ületavad mitme olemasoleva juriidilise vormi piire ning mida saavad kasutada eri tüüpi organisatsioonid eeldusel, et nad vastavad etteantud kriteeriumidele.

Sotsiaalse ettevõtluse sidusrühmade esindajad Eestis peavad vajalikuks analüüsida ka siin erinevaid võimalikke stsenaariume sotsiaalsete ettevõtete juriidiliseks defineerimiseks. (A map ... 2014b)

Sotsiaalsed ettevõtted tegutsevad väga erinevates valdkondades

Uuritavate organisatsioonide jaotumist tegevusalati vaadeldi Eesti majanduse tegevusalade klassifikaatori (EMTAK) kahekohaliste koodide alusel. Selgelt eristusid tervishoiu ja sotsiaalhoolekande (EMTAK Q87–Q88) ning hariduse (EMTAK P85) valdkondades tegutsevate üksuste rühmad, ent samas leidus suur hulk (54%) väga erinevatel tegevusaladel tegutsejaid, kelle kohta ei ole konfidentsiaalsusnõuete tõttu võimalik eraldi statistilist informatsiooni avaldada. Sellised organisatsioonid kaasati analüüsi organisatsioonide tegevust (EMTAK S94) tähistava tegevusalaga.

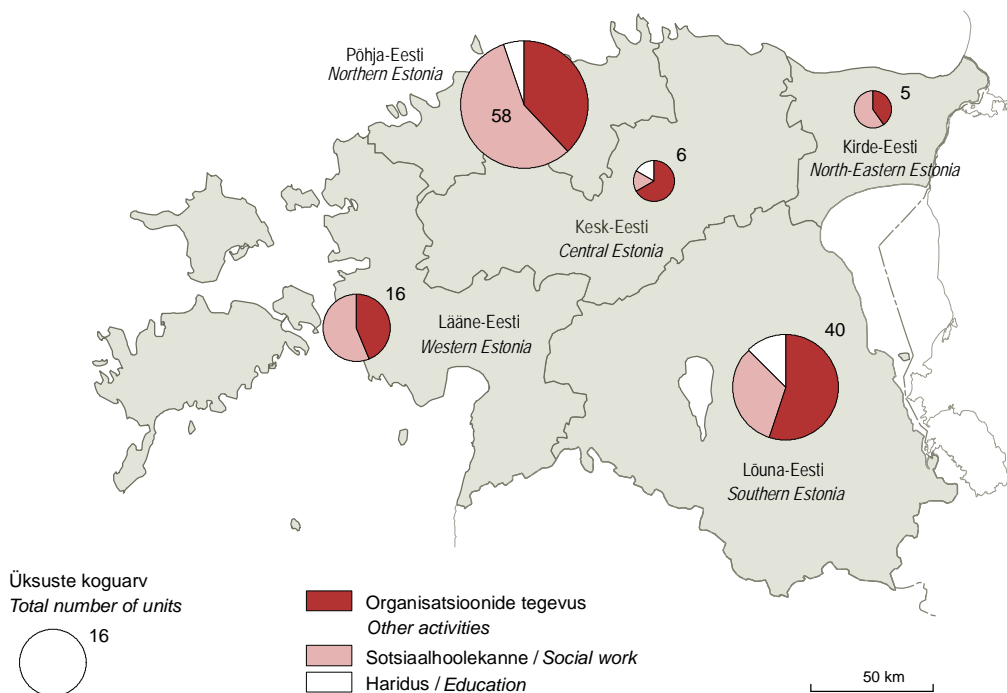
Lai tegevusalade jaotus näitab, et sotsiaalsed ettevõtted loovad Eestis positiivset muutust väga erinevate ühiskondlike vajaduste rahuldamiseks. Juba praeguse mitmekesisuse tõttu võib eeldada, et mitmetes valdkondades tegutsemise ning valdkonnaülese koostöö potentsiaal on neil suuremgi. Paljud sotsiaalsed ettevõtted loovad positiivset muutust otse inimeste kaudu, kellele nad tööd pakuvad (nt pikaajalised töötud, erivajadustega inimesed jt). Teiste puhul aga tuleb kõigepealt kaupa või teenust müüa, et teenitud tulu abil oma ühiskondlikku missiooni ellu viia, näiteks vähemate võimalustega sihtrühmi materiaalselt toetada.

Et uurida üksuste paiknemist Eesti territooriumil, vaadeldi neid maakondade kaupa, kuid ettevõtete vähesuse tõttu pörkusid uurijad osas maakondades taas konfidentsiaalsusprobleemile, mistõttu maakonniti ei ole võimalik andmeid avaldada. Seepärast keskenduti uuringus üksuste analüüsimisele regiooni tasemel.

Eesti on jagatud viieks regiooniks:

- Põhja-Eesti – Harju maakond;
- Lääne-Eesti – Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond;
- Kesk-Eesti – Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond;
- Kirde-Eesti – Ida-Viru maakond
- Lõuna-Eesti – Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond.

Kuigi sotsiaalseid ettevõtteid jagus igasse regiooni, tegutseb neid enim Põhja- (58 üksust) ja Lõuna-Eestis (40). Neisse regioonidesse jäävatel suurtel tömbekeskustel, nagu Tallinn ja Tartu linn, on üksuste territoriaalsele jaotusele selge mõju. Ka valdav osa (87%) Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku liikmesorganisatsioonidest tegutseb neis kahes regioonis. Samas on ettevõtete profiil neis piirkondades erinev: Põhja-Eestis tegutseb suurem osa neist tervishoiu ja sotsiaalhoolekande tegevusaladel, Lõuna-Eestis tegutsevate üksuste tegevusalade jaotus on laiem ning paljud erinevad tegevusvaldkonnad on statistiliseks esitluseks koondatud organisatsioonide tegevuse alla (vt kaarti).

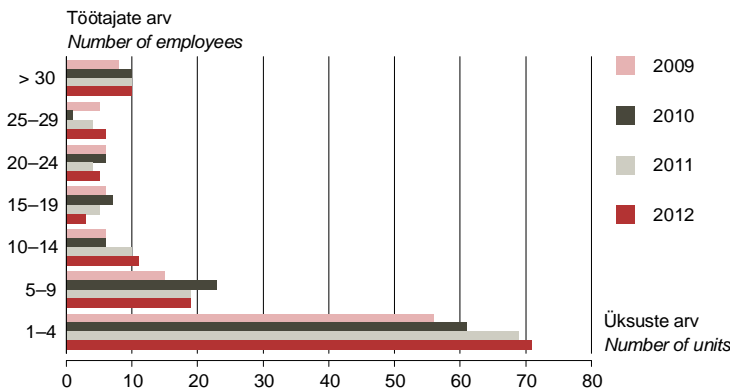
Kaart. Sotsiaalsete ettevõtete tegevusvaldkonnad ja paiknemine, 2012*Map. Domains of activity and locations of social enterprises, 2012*

Kõige vähem on sotsiaalseid ettevõtteid Kirde-Eestis (5), kus enamik üksustest tegutseb tervishoiu ja sotsiaalhoolekande valdkonnas ning hariduses tegutsejaid ei leidu üldse. Sarnane tegevusalade jaotus on ka Lääne-Eestis, kus tegutseb 16 enamjaolt tervishoiu ja sotsiaalhoolekande valdkonna üksust, kes eristuvad oma pikaajalisuse poolest: üksuse keskmine vanus oli seal 2012. aastal 11 aastat. Kesk-Eestis on kuus sotsiaalset ettevõtet ning sarnaselt Lõuna-Eesti regiooniga tegutsevad nad väga erinevates valdkondades. Selles regioonias asuvad kõige hiljem tegevust alustanud üksused – keskmine tegutsemisaeg oli 2012. aastal viis aastat.

Sotsiaalsed ettevõtted on väikesed

Eesti sotsiaalsed ettevõtted on pigem mikroorganisatsioonid, kes pakuvad tööd kuni neljale inimesele (joonis 4). Kodanikualgatusena loodud organisatsioonide puhul on väiksus osaliselt mõistetav, kuid kindlasti ei välista see oma tegevusmudeli ja mõju sihipärast laiendamist, juhul kui selleks on soodne kasvukeskkond.

Uuritud organisatsioonides oli 2012. aastal tööga hõivatud kokku 1359 inimest, mis teeb keskmiselt 10,9 töökohta ühe sotsiaalse ettevõtte kohta. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku liikmeskonnas on keskmine töötajate arv suurem (12,2), hõivatute koguarv moodustab 28% sotsiaalse ettevõtluse sektoris hõivatutest ning nende üksuste keskmine eluiga on pikem. Sotsiaalsete ettevõtete seas on ka üksikuid Eesti kontekstis suurteks ettevõteteks peetavaid üksusi, kes pakkusid tööd ligi veerandile kõigist sotsiaalse ettevõtluse sektoris hõivatutest.

Joonis 4. Sotsiaalsete ettevõtete töötajate arv, 2009–2012*Figure 4. Number of employees of social enterprises, 2009–2012***Tabel 1. Sotsiaalsete ettevõtete ja töötajate arv kogutulu suurusrühma järgi, 2012***Table 1. Number of social enterprises and employees by size of total revenue, 2012*

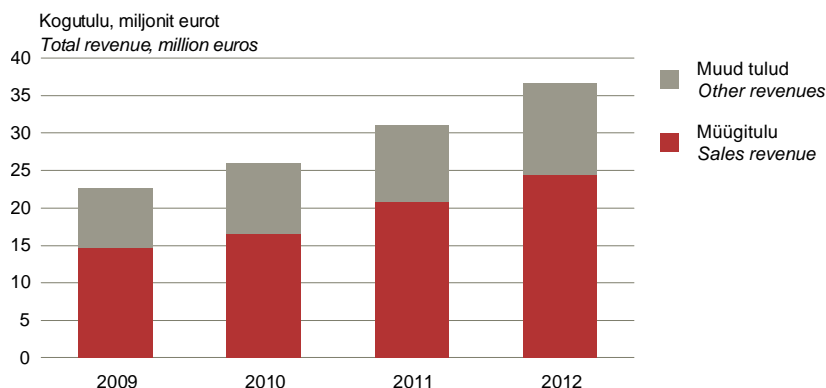
Kogutulu, tuhat eurot <i>Total revenue, thousand euros</i>	Üksuste arv <i>Number of units</i>	Töötajate arv <i>Number of employees</i>	Keskmine töötajate arv <i>Average number of employees</i>
Alla 10 <i>Less than 10</i>	9	13	1,4
10–99	58	198	3,4
100–999	55	779	14,2
Vähemalt 1000 <i>At least 1,000</i>	3	369	123

Sotsiaalsed ettevõtted on finantsiliselt elujõulised

Sotsiaalsed ettevõtted müüvad oma ühiskonnale suunatud tegevuse rahastamiseks tooteid ja teenuseid. Ettevõtete suurus ja nende tuluteenimise võimekus on väga otseses seoses: üle miljonieurose kogutuluga sotsiaalses ettevõttes töötab kesktlääbi sadakond inimest; kuni 100 000-eurost kogutulu teenivad organisatsioonid kuuluvad keskmise töötajate arvu järgi 1–4 töötajaga üksuste rühma (tabel 1). Uurides aastatel 2009–2012 kogutulu suurusrühmade vahel toimuvat ettevõtete liikumist, selgus, et üldiselt liiguti väiksema kogutuluga rühmadest suuremat kogutulu teenivatesse. Erandiks oli neljas rühm, kuhu kuulusid üksused, kes alates 2009. aastast olid kogutuluna teeninud üle miljoni euro. Selles rühmas mingit tururühmade - vahelist liikumist vaadeldaval perioodil ei toimunud.

Perioodil 2009–2012 kasvas sotsiaalsete ettevõtete sektori keskmine müügitulu veerandi võrra, keskmine kogutulu aga 32%, kuid müügitulu osatähtsus kogutulul oluliselt ei muutunud (joonis 5). Selge piir jookseb Põhja-Eesti ja ülejäänud regioonide vahel: keskmine müügitulu on Põhja-Eestis üle kahe korra suurem kui mujal, samas kui keskmise kogutulu summa regiooniti nii palju ei erine. Tagasihoidlikumad on keskmise tulu näitajad Kirde-Eestis.

Sotsiaalsete ettevõtete müügi- ja kogutulu erisused tegevusalati ei üllata: kõige kehvemini teenivad müügitulu hariduse valdkonnas tegutsevad organisatsioonid ja kõige suurem on see organisatsioonide tegevuse alla koondatud valdkondades tegutsetajatel. Tervishoiu ja sotsiaalhoolekande valdkonnas tegutsejad teenivad müügitulu küll veidi rohkem kui haridusettevõtted, kuid vahe ei ole märkimisväärne. Sarnane on nende kahe valdkonna üksuste puhul ka müügitulu osatähtsus kogutulul: müügitulu moodustas vaadeldaval perioodil ligi poole kogusissetulekust. Muude organisatsioonide puhul ulatus müügitulu osatähtsus kogutulul seevastu 80%-ni.

Joonis 5. Sotsiaalsete ettevõtete tulude muutus, 2009–2012*Figure 5. Change in the revenues of social enterprises, 2009–2012*

Juriidilise vormi alusel eristuvad selgelt osaühinguna tegutsevad organisatsioonid, kelle keskmine müügitulu on 13 korda suurem kui mittetulundusühingutel ja 29 korda suurem kui sihtasutuse vormi valinud sotsiaalsetel ettevõtetel. See näitab, et äriettevõttena tegutsevad sotsiaalsed ettevõtted on hästi ise majandavad ja elujõulised. Ka majanduslanguse mõju kajastub turutingimustes tegutsevate osaühingute keskmises müügitulus selgemini, samas kui mittetulundusühingute ja sihtasutuste keskmise müügitulu näitaja majandussurutise ajal oluliselt ei vähenenud.

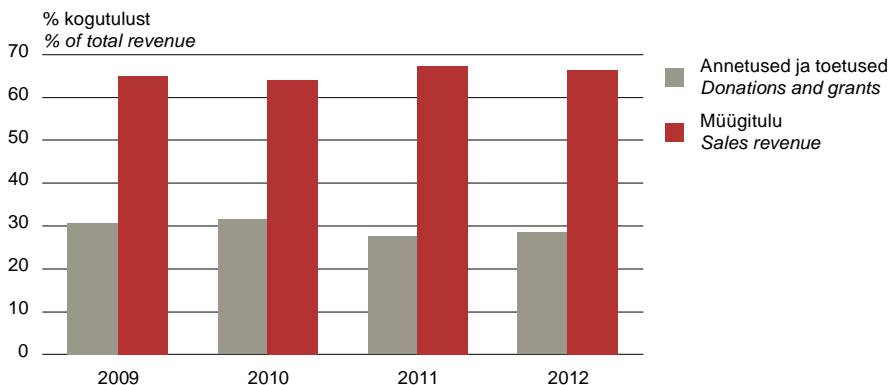
Tihti peale kuulub sotsiaalsete ettevõtete rahastusmudelisse peale eespool nimetatute veel muid allikaid, nt annetusi, projektitoetusi jm. Vajadus mitmetest allikatest rahastust kaasata tuleneb peamiselt sellest, et sotsiaalsed ettevõtted tegelevad sihtrühmadega, kellel on erinevad vajadused ning kellele lahenduste pakkumine nõuab palju ressursse. Selleks, et ettevõtte püsiks konkurentsivõimeline ning tootele või teenusele oleks tagatud turuhind, võidakse vajada lisatoetust. Uuringu tulemustest selgus, et kolmandik vaadeldud sotsiaalsetest ettevõtetest ei kaasa annetusi ja toetusi ning rahastab end vaid ettevõtlustulu abil. See näitab, et positiivset muutust luuakse suures osas omateenitud tulu kaudu.

Annetuste ja toetuste osa moodustab uuritud sotsiaalsete ettevõtete kogutuludest ligi kolmandiku ning toetusi saavate üksuste arv on aasta-aastalt kasvanud (joonis 6). Kui 2009. aastal kaasasid annetusi ja toetusi 71 mittetulundusühingut ja sihtasutust, siis 2012. aastaks kasvas nende arv 84-ni.

Sotsiaalsed ettevõtted on ettevõtluse ja kodanikuühiskonna piirimaal tegutsevad organisatsioonid ning jäävad praegusel ajal seetõttu erinevate toetusmehhanismide ja finantsinstrumentide rakendusala vahele „halli alasse“. Tavapärased mittetulundusühingutele ja sihtasutustele suunatud toetused ei sobi hästi ettevõtluse printsiibil tegutsevatele organisatsioonidele. Samas puuduvad Eestis just sellistele üksustele sobivad toetusmehhanismid (stardi- ja investeringutoetused, kohandatud laenud ja garantiid).

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee rõhutas 2011. aastal vajadust, et liikmesriigid ja EL-i institutsioonid tagaksid sotsiaalsetele ettevõtetele võrdsetel tingimustel teiste ettevõtlusvormidega kaasatuse riiklikele ettevõtetele suunatud poliitikaalgatustesse ja programmidesse ning et nendega samamoodi arvestataks nagu teiste ettevõtlusvormidega. Samas on kolm aastat hiljem Euroopa sotsiaalse ettevõtluse uuringu üks peamisi järeldusi, et sotsiaalseid ettevõtteid esile tõstva ja toetava juriidilise raamistiku puudumise tõttu on paljudes riikides ametnikel raske sotsiaalsetele ettevõtetele toetusprogramme kujundada ja suunata (A map ... 2014a). 29-st analüüsitud Euroopa riigist 21-s ei ole kehtivat sotsiaalsete ettevõtete sihipäraselt toetamist võimaldavat spetsiifilist raamistikku, kuigi seitse neist on seda parasjagu loomas.

Joonis 6. Annetuste ja toetuste osatähtsus sotsiaalsete ettevõtete kogutuluses^a, 2009–2012
 Figure 6. Share of donations and grants in the total revenues of social enterprises^a, 2009–2012

^a Osatähtsuse arvutamisel on arvestatud ainult annetusi ja toetusi kaasavaid üksusi.

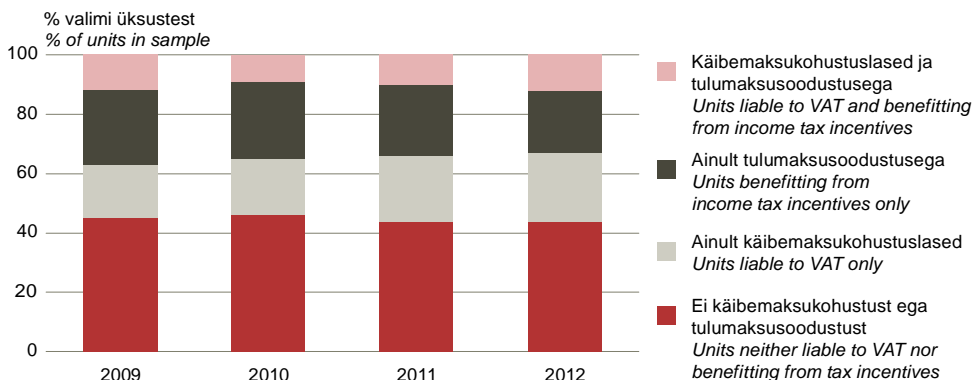
^a The share is calculated based only on units receiving donations and grants.

Toetusmehhanismide põhimõtteid muutmata jääb tegevus ühiskonnaelu probleemidele lahenduste leidmisel killustatuks kitsa profiiliga organisatsioonide vahel. Näiteks toetab Kodanikuühiskonna Sihtkapital praegu eri valdkondade lahendusi ainult mittetulundusliku tegevuse vaatenurgast lähtudes ja Ettevõtlike Arendamise Sihtasutus pakub toetust prioriteetsena määratletud ettevõtlusvaldkondadele. Niisuguse olukorra jätkudes tekivad uued valdkonnaülesed lahendused sotsiaalhoolekandes, tööhõives jm ainult juhuslikult. Sotsiaalse innovatsiooni lahendused ei muutu laialdaseks ega süsteemseks. Peale selle jääb elujõulise tegevusmudeliga sotsiaalsete ettevõtete arv väikeseks ja nende tegevusulatus piiratuks.

Olukorda aitaksid kindlasti parendada sotsiaalsetele ettevõtjatele suunatud spetsiifilised mentorlus- ning inkubatsiooniprogrammid. Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustiku loomise eel sotsiaalsete ettevõtete seas tehtud küsitlus nende vajaduste kohta näitas ühe prioriteedina selgelt, et vajatakse ettevõtlusteadmiste ja -kompetentsi arendamist ning asjatundlike ja läbilõigivõimeliste inimeste sektorisse ligitõmbamist.

Joonis 7. Tulumaksusoodustus ja käibemaksukohustus sotsiaalsetes ettevõtetes, 2010–2012

Figure 7. Social enterprises liable to value added tax (VAT) and benefitting from income tax incentives, 2009–2012

Üks võimalus sotsiaalsete ettevõtete tegevust toetada on maksuerisuste loomine. Eesti maksusüsteem võimaldab avalikes huvides ja heategevuslikel eesmärkidel tegutsevatel mittetulundusühingutel ja sihtasutustel taotleda tulumaksusoodustust, mis tähendab sisuliselt paremat võimalust annetusi saada ning mitmeid kulutusi maksuvabalt teha. Ligi kolmandik uuritud üksustest kasutab tulumaksusoodustuse saamise võimalust, neist ligikaudu 10% on samal ajal ka käibemaksukohustuslased (joonis 7). Eestis ei ole paljud potentsiaalsetest sotsiaalsetest ettevõtetest end käibemaksukohustuslasena deklareerinud, sest nende maksustatav käibe jääb sageli alla käibemaksukohustuse alampiiri.

Ärikonsultatsioonifirma PriceWaterhouseCoopers tegi Rahandusministeeriumi tellimusel 2013. aastal Eestis finantsinstrumentide vajaduse analüüsi, millesse kaasati ka sotsiaalsete ettevõtete vajadused. Analüüsi tulemusena järeldati, et krediidiasutused ei ole veel valmis sotsiaalse ettevõtluse sektorile laenusid pakkuma, sest see nõuaks uut laenukontseptsiooni ning seega on laenuandmine riskantne. Riskikapitali fondide jaoks on sotsiaalsed ettevõtted aga liiga vähese tootlikkusega (Lõpparuanne ... 2013).

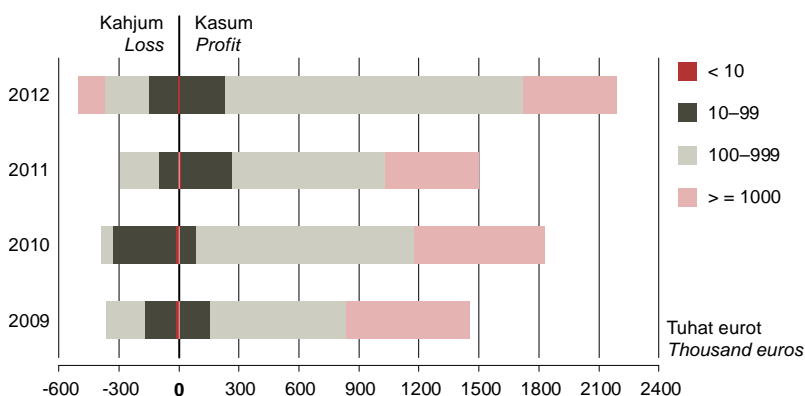
Sotsiaalse ettevõtluse sektor kasvab

Uuringus vaadeldud sotsiaalsed ettevõtted on aastatel 2009–2012 kasvanud nii käibe kui ka töötajate arvu poolest. Suurenenud on ka majandusaasta kasumiga lõpetanud üksuste arv hoolimata sellest, kas tegutsemiseks on valitud osaühingu, mittetulundusühingu või sihtasutuse vorm. Kasumlikkus on nelja aasta jooksul kasvanud nii hariduse kui ka tervishoiu ja sotsiaalhoolekande tegevusaladega tegelejatel. Edukamad sotsiaalsed ettevõtted tegutsevad Lõuna- ja Lääne-Eesti regioonis.

Sektori ettevõtlustulu on viimase kolme aasta jooksul kasvanud (joonis 8). Olulise osa sektori kasvu on panustanud juba mõnda aega tegutsenud ettevõtted. 72% vaadeldud sotsiaalsetest ettevõtetest kasvatas 2012. aastal oma kogutulu eelnenud aastaga võrreldes. Tulemused näitavad, et sotsiaalsete ettevõtete sektor kasvab nii ühiskondlikul eesmärgil müügitulu teenijana kui ka tööandjana.

Joonis 8. Sotsiaalsete ettevõtete tulem kogutulu suurusrühma järgi, 2009–2012

Figure 8. Profit/loss of social enterprises by size of total revenue, 2009–2012

Sotsiaalsete ettevõtete panus Eesti majandusse on praegu veel marginaalne: nende toodetud lisandväärtuse osatähtsus sisemajanduse koguproduktis on vaid 0,1% ja töötajate osatähtsus palgatöötajate arvus 0,2%. Samas leidub ka nende ettevõtjate seas selliseid, kes turustavad oma tooteid ja teenuseid väljaspool Eestit ning väärivad seetõttu eksportijatena tunnustamist.

Ühe asjaoluna, mis pidurdab sektori arengut, võib nimetada sidusrühmade vähest teadlikkust sotsiaalsest ettevõtlusest. Heateo SA tellimusel korraldas TNS Emor 2013. aastal

heategevusalaste hoiakute uuringu, millest selgus, et vaid 20% vastanutest väitis, et nad teavad, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ning oskasid nimetada mõnda sotsiaalset ettevõtet (Heategevusalaste ... 2013).

Samuti rõhutati Euroopa Komisjoni tellitud uuringus (A map ... 2014a), et vähest arusaama sotsiaalse ettevõtluse kontseptsioonist oli takistusena maininud enamik sidusrühmade esindajaid kogu Euroopast. Hinnati, et terminit "sotsiaalne ettevõtlus" tunnevad poliitikaloojad, ametnikud, investorid, partnerid ja potentsiaalsed tarbijad vähe.

Kokkuvõte

Sotsiaalse ettevõtluse sektori põhinäitajate dünaamika (ka majanduskriisi aastatel) näitab tervikuna sektori elujõulisust. Sotsiaalse ettevõtluse kontseptsioon on ennast Eestis tõestanud. Kuigi sektor on veel väike, on selgelt näha kasvutrendi ning üha suuremat sidusrühmade huvi sotsiaalse ettevõtluse vastu.

Sotsiaalsed ettevõtted loovad ühiskonnas rohkem väärtust kui see paistab nende raamatupidamisaruandest (tööhõive, palgad, riigimaksud). Ühed neist ennetavad täiendavate kulude tekkimist riigi sotsiaal- ja tervishoiusüsteemile – näiteks erivajadustega inimeste tööhõivega kaasneb nende endi ja lähedaste parem tervis –, teised leevendavad tõhusalt sotsiaalprobleemide avaldumise tagajärgi – näiteks aitavad tööle elu hammasrataste vahele jäänud inimesi. Seda sotsiaalsete ettevõtete positiivset mõju ühiskonnas on üha enam hakatud teadvustama ka Euroopa Liidu tasemel.

Käsitletud uuring tehti valimiga, millesse kuulus 125 sotsiaalset ettevõtet kogu Eestist. Valim ei hõlmanud kõiki Eesti sotsiaalseid ettevõtteid, kuid on esinduslik läbilõige sotsiaalse ettevõtluse sektorist Eestis. Sotsiaalseid ettevõtteid on Eestis rohkem, kuid nad kas ei oska end ise selliselt esitleda või ei ole uuringu tegijad neid veel üles leidnud. Mitu SEV-ile teadaolevat sotsiaalset ettevõtet jäi uuringust välja ka seetõttu, et nad ei olnud 2014. aasta jaanuariks esitanud 2012. aasta majandusaasta aruannet.

Uuringu ühe põhijäreldusena toodi esile vajadus sotsiaalsete ettevõtete juriidilise defineerimise järele. Tuleks kaaluda sotsiaalsetele ettevõtetele eraldi juriidilise vormi loomise vajadust ja võimalusi lähtuvalt nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt hiljuti tehtud analüüsides (nt Euroopa Komisjoni analüüs). Kindlasti tasub siinkohal arvesse võtta juba mitmetes riikides saadud kogemust, teadmist ning praktikat.

Ilma sotsiaalsete ettevõtete selgepiirilise eristusega teistest organisatsioonidest on sotsiaalse ettevõtluse sektori piiritlemine, selle ühiskondliku mõju kaardistamine ning statistiliste andmete kogumine keeruline ja ressursimahukas. Käesoleva uuringu tulemusel valmis sotsiaalsete ettevõtete statistilise analüüsi meetoodika, kuid see sisaldab ressursimahukat käsitsitööd valimi koostamisel. Seda meetoodikat saab korduvuuringuteks kasutada vastava rahastuse olemasolul.

Allikad

Sources

About Social Firms. (2015). Social Firms UK. [www] <http://www.socialfirms.co.uk/about-social-firms/-value-social-firms-and-proving-it> (11.02.2015).

A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. A report submitted by ICF Consulting Services. (2014a). European Commission.

A map of social enterprises and their eco-systems in Europe. Country Report: Estonia. (2014b). European Commission.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Sotsiaalne ettevõtlus ja sotsiaalne ettevõte”. (2012). Euroopa Liidu Teataja C24/1. [www] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011AE1584&from=ET>. (11.02. 2015).

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 346/2013 Euroopa sotsialettevõtlusfondide kohta. (2013). Euroopa Liidu Teataja L115/18.

Heategevusalaste hoiakute uuring. (2013). Uuringuaruanne. TNS Emor. [www] http://www.heategu.ee/Aruanne_heategevus_2013.pdf. (11.02.2015).

Lõpparuanne 2014–2020 perioodi EL vahenditest rahastatavate finantsinstrumentide kasutamise võimalustest Eestis. (2013). Rahandusministeerium. [www] http://www.struktuurifondid.ee/public/Finantsinstrumendid_2014-2020_lopparuanne_PwC.pdf. (veebruar 2015).

Mis on sotsiaalne ettevõtlus? Sotsiaalne ettevõtlus Eestis (2015). Sotsiaalsete Ettevõtete Võrgustik. [www] <http://sev.ee/esileht/se-eesti/> (11.02.2015).

Missioon ja ajalugu. (2015). Heateo SA. [www] <http://www.heategu.ee/missioon-ja-ajalugu/> (11.02.2015).

Sotsialettevõtluse algatus. Sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse innovatsiooni keskmes olevate sotsialettevõtete edendamisele suunatud majanduskeskkonna loomine. (2011). Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele, Regioonide Komiteele. Euroopa Liidu Teataja andmebaas. [www] <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0682&qid=1422868711748&from=ET> (11.02.2015).

Toetatud projektid. (2015). KÜSK. [www] <http://kysk.ee/toetatud-projektid> (11.02.2015).

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN ESTONIA

Riinu Lepa

Estonian Social Enterprise Network

Agnes Naarits

Statistics Estonia

The article outlines the nature of social enterprises and their impact on the Estonian economy. Is social entrepreneurship, as it is defined in Europe, widespread in Estonia? What are the Estonian social enterprises like and how are they doing? In a 2014 pilot study financed by the European Commission, answers were sought to these questions.

Introduction

The study titled “Social entrepreneurship sector in Estonia” was carried out in cooperation between Statistics Estonia, the Network of Estonian Nonprofit Organizations (EMSL), and the Estonian Social Enterprise Network (SEV) in 2014. The study was financed by the European Commission^a under the programme “Economic impact of social enterprises” aimed at providing policymakers and other relevant stakeholders with credible, comparable and systematic information and indicators on the role of social enterprises in national economies.

The main aim of the study was to create a methodology and a technical solution for charting the economic impact of the social enterprise sector in Estonia. The sample for the study was formed out of social enterprises based on the data of 2012, and data were studied for the period of 2009–2012.

In the article, we will present the main results of the study as well as conclusions that should be considered in terms of developing the social enterprise sector in Estonia. The results and conclusions of the study could be interesting for the policymakers working in the area of social entrepreneurship, officials, developers of support programmes for enterprises and other organisations, as well as for researchers, research groups, lecturers, and other relevant stakeholders.

Within the framework of the study, a methodology was created for the first time for the statistical handling of the social enterprise sector, thus making the regular monitoring of the economic activity of social enterprises possible.

Nature of social enterprises

Social enterprises are organisations that are founded for creating a positive change in the society, that earn a business income, and invest all their profits in the development of their activity (Mis on ... 2015). A social enterprise is essentially an economic unit that acts in the interest of the public (i.e. for achieving a specific societal goal) by offering goods or services on the market. In recent years, social entrepreneurship has become the focus of attention in several countries all over the world, mainly because of its potential to offer essential solutions in the society where traditional approaches have not been successful.

In Estonia, the first social enterprises were established at the beginning of the 1990s together with other NGOs, however, they were not called social enterprises at the time. Social enterprises as a separate form of activity became an issue only in 2005 when the Good Deed Foundation introduced it as a term in Estonia and started promoting it. Social entrepreneurship was seen as

^a The responsibility for the submitted data lies with the authors of the material. The European Commission is not responsible for the submission and use of the data.

a possible practice for systemically seeking for societal solutions with a potential to change the Estonian society (Missioon ... 2015).

In 2010, the National Foundation of Civil Society introduced support programmes specifically designed for social enterprises (Toetatud ... 2015). Social entrepreneurship was seen more clearly as a diverse and viable financing model that could help NGOs in satisfying the needs of various target groups on a regular and long-term basis. In 2012, an umbrella organisation, the Estonian Social Enterprise Network was established by social enterprises, and it reached 37 members by the beginning of 2014.

Social enterprises act in a targeted manner to create a positive impact in the society, may it be by alleviating an important societal problem or preventing the emergence of bigger problems. Social entrepreneurs are characterised by responsible behaviour towards other people and the environment, long-term vision, and readiness for initiating changes, as well as the courageousness of an entrepreneur.

An umbrella organisation for social enterprises in the United Kingdom, Social Firms UK, estimates based on various studies that social enterprises involving people with special needs alone save the government 40 million pounds on social benefits, 8 million pounds on healthcare costs, and 1 million pounds on various social services (About ... 2015). The creation and development of viable working centres has been purposefully supported there.

It is stated in the opinion of the European Economic and Social Committee (2012) on "Social entrepreneurship and social enterprise" that social enterprises are one of the key elements in the European social model. It is closely related to the EU 2020 strategy, and makes an important contribution to the society (Euroopa ... 2012).

The European Commission has set a goal of creating a favourable development environment for social enterprises as an important element for social economics and social innovation. In 2011, the Commission communication "Social Business Initiative" (European Commission 2011) was published, highlighting 11 priority activities for achieving three objectives: improving access to funding for social enterprises, increasing the visibility of social entrepreneurship, and improving the legal environment (Sotsiaalettevõtluse ... 2011). Today, many of these activities have been implemented. For instance, social entrepreneurship has been mapped in 29 European countries and the European Parliament has adopted a regulation to define a framework for the use of the designation 'EuSEF' (European Social Entrepreneurship Fund) (A map ... 2014a; Euroopa ... 2013).

The designation 'EuSEF' is aimed at making it easier for investors to identify funds that focus on investing in social enterprises. A common designation and framework help fund managers promote their funds all over Europe, and give investors clear and transparent information on the use of their investments. (Euroopa ... 2013). The present study has also been carried out with the funding based on the European Commission priorities.

Despite the increasing interest towards social entrepreneurship and an increasing number of inspiring examples of social enterprises, relatively little is known about the scale and characteristics of the sector in Europe as a whole (A map ... 2014a).

As a result of the study initiated by the European Commission (A map ... 2014a), the characteristics of the nature, activity and operating environment of social enterprises was mapped in 29 European countries, including Estonia. One of the most important conclusions of the study was that due to the diversity of national economic structures, welfare and cultural traditions and legal frameworks in single countries, measuring and comparing the social enterprise activity across Europe remains a challenge (A map ... 2014a). As the main reason, the study report mentions a lack of consistency and availability of statistical information on social enterprises.

The study was carried out in cooperation between Statistics Estonia, SEV, and EMSL, and gives a first systematic overview on the social enterprise sector as a whole, and social enterprises as organisations in the context of Estonia.

Methodology

During the study, the first issue that had to be tackled was how to find social enterprises from among all Estonian companies, considering that they do not have a unique identifier. Taking into account that developing a methodology for statistics on a regular basis was set as one of the objectives of the study, carrying out a survey was excluded right away as a very expensive and time-consuming method for the collection of information. Since Statistics Estonia uses, in addition to collecting reports, electronic information from the annual reports of enterprises available in the data system of the Commercial Register, the declared tax information from the Tax and Customs Board, as well as the balance of payments compiled by Eesti Pank (central bank of Estonia), it was decided that information combined from various administrative sources will be used for exploring the economic impact of social enterprises.

In January 2014, when the study started, the most comprehensive information in the information system of the Commercial Register was based on the annual reports of 2012. Potential social enterprises were determined based on a list of organisations operating in 2012, taken from the statistical registry of economic units used by Statistics Estonia for the formation of study samples. The list included 29,000 units at the time (Figure 1, p. 113). An additional condition for putting together a list of enterprises for the study was that the annual report for 2012 had to be submitted by 27.01.2014.

After imposing this condition, the sample was reduced to approximately 21,000 organisations. Next, these units were differentiated on the basis of conditions agreed between the study partners, in order to reach the final sample.

A definition of social entrepreneurship was used, which specifies the following criteria for social enterprises (A map ... 2014a):

- the organisation must pursue an explicit and primary social aim;
- it must engage in economic activity, in a continuous activity of selling goods and/or services;
- it must have limits on the distribution of profits and/or assets;
- it must be independent from the state and other traditional for-profit organisations;
- it must follow the principles of inclusive governance and democratic decision-making processes.

To specify the list of social enterprises, organisations operating on the basis of special laws were excluded, such as land improvement, housing and garage associations, trade unions, parties, churches, congregations, abbeys and other religious organisations which, considering their operational models, do not fit the principles of social entrepreneurship. Removing these organisations reduced the list to 16,000 units.

Gardening, cellar and other co-operatives, agricultural societies and associations, gardening and bee-keeping associations, forestry societies and associations as well as other units operating in the field of real estate management, various sub-associations, sports clubs, and healthcare institutions were also removed from the list. These economic activities do not fit with the definition of social entrepreneurship. After this elimination round, the list contained 12,000 organisations.

Social enterprises are by definition organisations that are independent, so there should not be any enterprises (private limited companies and/or public limited companies) among the founders of a social enterprise. Thus, the information available in the business registry on the founders of units was thoroughly studied, and, in addition to the above-mentioned units, all units related to the public sector were eliminated.

As social enterprises are by definition organisations that earn a business income, the last criterion for elimination was the level of sales revenue. Units with an annual business income of 16,000 euros (the limit for value added tax liability) or less as well as units that did not report any information on sales revenue were removed. After all these elimination rounds, the list of organisations to be studied included 770 units.

During work with the available data, firstly, the activity of the units was investigated based on their management reports and the annex "Business income" attached to the annual report. The statutes of the organisations were also studied, focusing on identifying the objective of the activity and the revenue-creating core activity of each unit. Based on the available information, organisations that fit the criteria for social enterprises were selected. The results were analysed with the representatives of the Estonian Social Enterprise Network and, in cooperation with them, final decisions for forming the sample were made.

As a result of the analysis, it turned out that in the elimination phase some units defining themselves as social enterprises had been removed from the list. The reason for their exclusion was either that their sales revenue was under the set limit or they did not indicate any sales revenue in their annual report. There were also organisations that were excluded because of a missing annual report. Therefore, all members of the Estonian Social Enterprise Network were added to the list as well as some private limited companies that were related to the NGOs already entered in the list. This shows that the elimination criteria developed at the beginning of the project did not enable including all the known social enterprises in Estonia in the sample. Finally, the sample was supplemented with 125 potential social enterprises, including 31 members of the Estonian Social Enterprise Network.

This multi-stage process for compiling the list of units to be studied is too long and complicated for regular studies; therefore, the aim at each elimination stage was to find out whether composing the sample could be automated on the basis of a characteristic of social enterprises. As a result of eliminations based on various criteria previously agreed upon, the list always included several units that were not eligible for the sample of social enterprises based on the nature of their activity.

After analysing the information in annual reports, it was found that financial information alone does not allow distinguishing characteristics unique to social enterprises and that, on the basis of the registration information submitted to the Commercial Register, social enterprises cannot be distinguished from other enterprises in any way. Thus, a conclusion was made that, as long as there is no such characteristic in registers used for statistics, the final phase of sample formation has to be made manually.

At the same time, a thorough analysis and comparison of annual reports with other statistical information collected showed several deficiencies in the quality of filling in the reports. A considerable amount of reports are submitted after the deadline and there are quite many organisations submitting the report in the PDF format. This causes delays in the availability of electronic data as entering the information in the database takes time. In the case of bigger organisations, analysing their economic activity is difficult because the reports are submitted for a group of consolidated economic units.

The most valuable information for statisticians is usually in the annexes to the annual report. However, as their completion is not obligatory, the availability of such information is inconsistent and the level of detail is very uneven in the completed annex forms. For some organisations, it was clear from the annexes that, although the unit had not indicated any business income in the annual report, such income should have been reported. Thus, this indicator was imputed by using the annexes to the reports and re-dividing the information under other income items in the report. Deficiencies were also detected in the descriptions of financial support and other subsidies for operating costs, which is important information for analysing the sources of financing.

It can also be concluded based on the annual reports that organisations do not like indicating their number of employees, although labour costs are indicated. In such cases, these indicators were imputed based on other available information. There were quite many simple errors in the reports analysed, such as sign and unit mistakes as well as confusion in using kroons and euros in 2011–2012, i.e. after the adoption of the euro. For the process of statistics production, deficiencies in the quality of administrative source data, i.e. in annual reports in this case, mean longer data processing times as content analysis has to be carried out in order to check and clean the data.

Economic impact of social enterprises in Estonia in 2009–2012

For researching the economic impact of social enterprises, calculations of the following indicators were ordered from Statistics Estonia by the Estonian Social Enterprise Network:

- general indicators, i.e. the age of units and the number of employees;
- income analysis, i.e. data on revenues, units liable to VAT and units benefitting from income tax incentives;
- economic indicators, i.e. data on the total net gain/loss from main activity;
- combined indicators, i.e. data on the change of total revenue and the ratio between business income and total revenue.

All calculations were made for two groups: for the reference population and separately for the members of the Estonian Network of Social Enterprises, allowing comparisons between organisations identifying themselves as social enterprises and organisations picked for the sample as potential social enterprises. In addition, the population was grouped by legal form, economic activity, region and the size of total revenue; indicators were calculated separately for all above-mentioned groups.

As already mentioned, the history of social enterprises operating in Estonia dates back to the beginning of the 1990s (Figure 2, p. 115). Studying the establishment dates of the 125 organisations included in the survey as social enterprises, only a few of units can be found that have operated for so long, but it does not necessarily mean that they have been social enterprises from the start^a. Also, it cannot be concluded that there were no more social enterprises in earlier periods because the analysis focused only on organisations which were picked for the sample from a list of economic units that were active in 2012.

It is difficult to distinguish social enterprises from other organisations

Estonian legislation does not designate a separate legal form for social enterprises. The criteria of social enterprises stipulate that a social enterprise should be involved in entrepreneurial activity, earn an income from market sources but also have limitations to the profit and asset allocation. Therefore, it is the most suitable for social enterprises in Estonia to operate as a non-profit organisation (MTÜ) or foundation (SA), which eliminates the possibility for profit distribution.

The majority of the studied units operate either as a non-profit organisation or foundation; only 7% have chosen the legal form of a private limited company (Figure 3, p. 115). At the same time, there are groups of organisations, where a private limited company has been established mostly for revenue creation and the company is owned by a non-profit organisation with a clear societal purpose. In some cases, these units are legally related (as a parent and subsidiary undertaking), however quite often these units have no official connection with each other. In such a situation, distinguishing social enterprises from other organisations is very difficult and requires expensive qualitative methods.

A study carried out by the European Commission (A map ... 2014a) showed that five countries in Europe have established new legal forms for social enterprises by adapting or tailoring the existing legal forms. Seven European countries have established transversal 'legal statuses' that cut across the boundaries of various legal forms and can be adopted by various types of organisations, provided they meet the pre-defined criteria.

The representatives of social entrepreneurship stakeholders consider it necessary that an analysis be carried out in Estonia with regard to various possible scenarios for creating a legal definition of social enterprises. (A map ... 2014b)

^a Changes in the economic activities of the enterprises were not the subject of this study.

Social enterprises are operating in very different domains

The division of economic activities of the organisations included in the study was done by the two-digit codes of the Classification of Estonian Economic Activities (CEEA). The groups of organisations which clearly stood out were those operating in human health and social work activities (CEEA Q.87-88) and education (CEEA P.85), but there were several organisations (54%) operating in very different activities, for which statistical information cannot be disclosed separately because of confidentiality requirements. These organisations were included in the analysis under other activities (CEEA S.94).

The wide distribution of economic activities shows that social enterprises create a positive change in Estonia in order to satisfy very different societal needs. Based on the already present diversity, it can be assumed that the potential for operating in different areas as well as the potential for cross-sector cooperation are even bigger.

Many social enterprises create positive changes directly through the people that they employ (e.g. the long-term unemployed, people with special needs, etc.). For others, the sale of products or services has to occur first in order to achieve their societal mission through revenue creation (e.g. to support unprivileged target groups financially).

In order to examine the location of the units on the territory of Estonia, they were studied by county, but due to the small number of enterprises in some counties, the researchers faced the confidentiality issue once again, which is why it is not possible to publish the data on the county level. Therefore, the study focused on analysing the units on the regional level.

Estonia is divided into five regions:

- Northern Estonia: Harju county;
- Western Estonia: Hiiu, Lääne, Pärnu and Saare counties;
- Central Estonia: Järva, Lääne-Viru and Rapla counties;
- North-Eastern Estonia: Ida-Viru county;
- Southern Estonia: Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi and Võru counties.

Although there were social enterprises in each region, the greatest number of social enterprises operate in Northern (58 units) and Southern Estonia (40). These regions include large local commuting centres, like the cities of Tallinn and Tartu, which clearly has its influence on the territorial distribution of the units. A lion's share (87%) of the member organisations of the Estonian Social Enterprise Network also operate in these two regions. At the same time, the profile of the enterprises is different in these regions: in Northern Estonia, most of the enterprises operate in human health and social work activities. The distribution of organisations active in Southern Estonia is more widespread but, for statistical presentation, several different economic activities have been gathered under other activities (Map, p. 117).

The number of social enterprises is the smallest (5) in North-Eastern Estonia, where the majority of the units operate in human health and social work activities and where there are no organisations engaging in the economic activity of education. A similar profile of economic activities was also observed in Western Estonia, where there are 16 units which operate mainly in human health and social work activities and stand out for their longevity: in 2012, the average age of a unit in this region was 11 years. In Central Estonia, there are six social enterprises which, similarly to those in Southern Estonia, operate in very different domains. This region has units which were established the most recently and, as at 2012, had been in business for an average of five years.

Social enterprises are small organisations

Social enterprises in Estonia are more like micro-organisations, employing one to four persons (Figure 4, p. 118). In the case of organisations established at grass-roots level as citizens' initiatives, a small size is partially understandable but does not rule out a targeted expansion of

the operating model and the impact, provided that a favourable growth environment has been created.

In 2012, the organisations included in the study had a total of 1,359 persons employed, which makes an average of 10.9 jobs per one social enterprise. Among the members of the Estonian Social Enterprise Network, the average number of employees is greater (12.2); the total number of persons employed amounts to 28% of the persons employed in the sector of social entrepreneurship and the average lifespan of these units is longer. Social enterprises also include units which are considered large enterprises in Estonia and which employed nearly a quarter of all persons employed in the social entrepreneurship sector.

Social enterprises are financially viable

Social enterprises sell products and services to finance their activity towards achieving a societal mission. The size of enterprises and their options for earning an income correlate strongly: social enterprises with an income of more than one million euros employ an average of 100 persons; at the same time, based on the number of employees, organisations with an income of up to 100,000 euros belong to the same group as units with 1–4 employees (Table 1, p. 118). An analysis of movements between the size groups of total revenue in 2009–2012 shows that the general tendency is for units to move from groups with smaller total revenue into groups earning bigger total revenue. The exception here would be the fourth group which includes units having earned over one million euros of total revenue since 2009. In this group, there was no movement between revenue groups in the period under consideration.

In the period of 2009–2012, the average sales revenue of social enterprises grew 25%, whereas the average total revenue increased 32%. The share of sales revenue in total revenue, however, did not change significantly (Figure 5, p. 119). By regions, there is a clear line between Northern Estonia and the rest of the regions. The average sales revenue is twice as big in Northern Estonia as anywhere else, while the sum of average total revenue does not vary so much by region. The indicators of average revenue are more modest in North-Eastern Estonia.

By economic activity, there are no surprises as to the differences between the sales and total revenues of social enterprises: organisations operating in the economic activity of education generate the least sales revenue and the biggest sales revenue is earned by units engaging in several domains gathered under other activities. Enterprises operating in human health and social work activities do earn a little less sales revenue than educational enterprises, but the difference is not significant. What is also similar in the case of enterprises representing these two domains is the share of sales revenue in total revenue, with sales revenue accounting for nearly a half of the total revenue in the period studied. In the case of other organisations, at the same time, the share of sales revenue amounted to 80% of the total revenue.

What clearly stand out based on the legal form of operation are organisations which operate as private limited companies and whose average sales revenue is 13 times bigger than that of non-profit associations and 29 times bigger than that of social enterprises having picked the legal form of a foundation. This shows that social enterprises which operate as commercial enterprises are self-sufficient and viable. The influence of the recession can also be noticed better in the figures of average sales revenue in the case of private limited companies operating in market conditions, while no significant decrease was noticed during the recession in the average sales revenue of non-profit associations and foundations.

Often, besides the above-mentioned sources, social enterprises have other sources in their financing model, such as donations, project assistance, etc. The need to involve financing from various sources is mostly based on the fact that social enterprises involve target groups with very different needs, the satisfaction of which requires a lot of resources. To stay competitive as an enterprise and to be able to offer market prices, additional support may be necessary. The study showed that one-third of the social enterprises studied does not involve donations and grants, and finances itself solely from their business income. This shows that a positive change is mostly created through self-earned means.

Donations and assistance account for nearly one-third of the total revenues of the social enterprises considered, and the number of units receiving grants has been growing year by year (Figure 6, p. 120). While, in 2009, 71 non-profit associations and foundations received donations and grants, then by 2012, such units numbered 84.

Social enterprises are organisations operating on the border of entrepreneurship and civil society remaining in the "grey zone" between the scope of various support mechanisms and financial instruments. Regular financial assistance for non-profit organisations (MTÜ) and foundations (SA) are not suitable for organisations applying the principles of entrepreneurship. At the same time, there are no suitable support mechanisms (start-up and investment aids, adapted loans and securities) specifically for these units.

The European Economic and Social Committee highlighted in 2011 that the Member States and the EU institutions should ensure that social enterprises are included and taken into account in public policy initiatives and programmes aimed at enterprises on equal terms with other forms of business, and that they should be considered on equal basis with other entrepreneurship forms. At the same time, three years later, one of the main conclusions of the European study on social entrepreneurship (A map ... 2014a) was that, due to a lack of a supporting legal framework that would acknowledge social enterprises, it is difficult for the officials in many countries to design and direct support programmes to social enterprises. Of the 29 European countries analysed, 21 do not have an effective framework enabling targeted support for social enterprises. However, the establishment of such a framework is in progress in 7 countries.

Without changing the principles of support mechanisms, activities for finding solutions to societal problems remain split between organisations with a narrow profile. For instance, the National Foundation of Civil Society presently supports solutions for various areas executed only via non-profit activities, and Enterprise Estonia offers assistance only for business areas defined as priority areas. Should such a situation continue, new cross-sector solutions in social welfare, employment, etc. will only be coincidental. The solutions of social innovation will not become widespread or systematic. Besides that, the number of social enterprises with a viable activity model will remain small, and their reach limited.

The situation could definitely be improved by creating specific mentoring and incubation programmes for social entrepreneurs. A survey carried out among social enterprises before the establishment of the Estonian Social Enterprise Network in order to find out about their needs clearly showed that one of the priorities was the need for developing business knowledge and competences as well as attracting competent and successful people in the sector.

One option for supporting the activity of social enterprises is to create differentiated tax rates. The Estonian tax system allows non-profit associations and foundations operating in public interest and for charitable purposes to apply for an income tax incentive, which essentially means better opportunities for receiving donations and incurring several expenses tax-free. Nearly one-third of the units studied take advantage of the option of receiving an income tax incentive, and 10% of such units are simultaneously persons liable to value added tax (Figure 7, p. 120). In Estonia, several potential social enterprises have not applied for registration as persons liable to value added tax, because their turnover liable to taxation is often below the limit of value added tax liability.

In 2013, the business consultancy PriceWaterhouseCoopers, on behalf of the Ministry of Financial Affairs, carried out an analysis of the need for financial instruments in Estonia, which also covered the need of social enterprises for financial instruments. As a result of the analysis, it was concluded that credit institutions are not yet ready to offer loans to the social enterprise sector as it is a new conception thus including a high risk. For risk capital funds, the productivity of social enterprises is too low (Lõpparuanne ... 2013).

The sector of social entrepreneurship is growing

In 2009–2012, the social enterprises that were included in the study have grown both in terms of turnover and the number of employees. The number of units which ended the year with profit has also increased, irrespective of whether the unit had chosen to operate as a private limited company, non-profit association or foundation. In four years, profitability has grown in units engaging in both human health and social work activities. The more successful social enterprises operate in the regions of South Estonia and Western Estonia.

The business income of the sector has been growing in the last three years (Figure 8, p. 121). Enterprises already operating for a while make a considerable contribution to the growth of the sector. 72% of the social enterprises studied increased their total income in 2012, compared to the previous year. The results show that the social enterprise sector is growing both with regard to sales revenue for public purposes and as an employer.

Today, the contribution of social enterprises to the Estonian economy is still marginal: their value added accounts for only 0.1% of the GDP and their share of employees in the number of salaried workers amounts to 0.2%. At the same time, among these entrepreneurs there are also some which market their products and services outside Estonia and therefore deserve recognition as exporters.

What can be highlighted as one of the non-beneficial factors in the development of the sector is the lack of knowledge about social enterprises among stakeholders. The research agency TNS Emor, acting on behalf of the Good Deed Foundation, carried out a study on attitudes towards charity in 2013, which showed that only 20% of the respondents claimed that they knew what a social enterprise is and were able to name some examples of social enterprises (Heategevusalaste ... 2013).

A study carried out on behalf of the European Commission (A map ... 2014a) also highlighted that a lack of understanding of the social enterprise concept was mentioned as a barrier by most of the stakeholder representatives all over Europe. The knowledge of the term 'social entrepreneurship' among policymakers, officials, investors, partners, and potential customers was assessed as being low.

Summary

The dynamics of the main indicators of the social entrepreneurship sector (even in the years of the economic crisis) show the viability of the sector as a whole. The concept of social entrepreneurship has proven itself well in the Estonian context. Although the sector is still small in Estonia, clear growth tendencies can be seen, as well as an increasing interest of stakeholders with regard to realising the potential of social entrepreneurship.

Social enterprises create more value in the society than could be identified based on their accounting reports (employment, salaries and wages, taxes). Some of the enterprises prevent additional costs for the national social and healthcare system (e.g. the employment of people with special needs entails better health both for the people with special needs and for their families); others efficiently and effectively mitigate the impact of social problems (e.g. help the downtrodden return to employment). The positive impact of social enterprises on the society is being increasingly acknowledged at the EU level as well.

The present study was carried out with a sample consisting of 125 social enterprises across Estonia. The sample did not include all the social enterprises in Estonia, but the authors consider it successfully representative for describing the cross-section of the social enterprise sector in Estonia. There are more social enterprises in Estonia, but they either have not recognised themselves as such or have not yet been found by the organisers of the study. Also, several social enterprises known to SEV were left out of the study because they had not submitted their annual report for 2012 by January 2014.

As one main conclusion of the study, it was highlighted that there is a need for a legal definition of social enterprises in Estonia. The need and possibilities for creating a separate legal form for social enterprises should be considered based on recent analyses carried out both in Estonia and elsewhere (e.g. by the European Commission). Taking into account the experience and know-how that has already been acquired in other countries would definitely be beneficial.

Without a clear differentiation distinguishing social enterprises from other organisations, outlining the social entrepreneurship sector, charting its social impact, and collecting statistical information is complicated and expensive. As a result of the present study, a methodology for the statistical analysis of social enterprises was prepared; however, it contains resource-extensive non-automated work in the formation of the sample. The methodology could be used for repeated studies, provided that corresponding financing is available.